EMIL VRABIE, *An English-Aromanian (Macedo-Romanian) Dictionary with two introductory sketches on Aromanian*. With a Foreword by Donald L. Dyer, University of Mississippi, 2000, 748 p. [28 x 20 cm]

Publicată ca număr special (*Special Issue*) în seria „Monografii romanice” (*Romance Monographs*), recenta lucrare a profesorului Emil Vrabie are următoarele subdiviziuni: *Acknowledgments* (p. 3), cuprinzând mulţumiri nominale pentru concursul primit de la vorbitori nativi ai englezei şi aromânei şi de la alte persoane pe care le-a consultat; *Prefaţă* (p. 5–6); *Tabla de materii* (p. 9–11); *Lista abrevierilor* (p. l2); *Lista simbolurilor* (p. l3); *Lista lucrărilor citate* [cu 8l de titluri] (p. l3–20). Urmează patru secţiuni: ***I.*** *Introducere* (p. 2l–36); ***II.*** *Schiţă fonomorfologică* (p. 37–70); ***III.*** *Privire de ansamblu asupra vocabularului aromânei* (p. 7l–90); *Indice de materii* (p. 9l–97) şi ***IV.*** (cea mai mare secţiune a cărţii, p. 99–747); *Dicţionar englez-aromân* (658 de pagini a 38 de rânduri pe pagină). Pe coperta interioară se menţionează că tipărirea lucrării a fost subvenţionată de Societatea Fărşerotul, cea mai numeroasă asociaţie a aromânilor din America.

Secţiunea I constă din următoarele paragrafe: § l. *Aromânii, populaţia şi limba*; § 2 a. *Aromâna ca entitate lingvistică romanică*; § 2 b. *Meglenoromâna şi istroromâna*; § 3. *Numărul aromânilor astăzi*; § 4. *Bilingvismul şi trilingvismul aromânilor*; § 5. *Principalele lucrări în engleză despre aromâni*; § 6. *Scopul şi orientarea cărţii* (care, aşa cum atrage atenţia autorul, nu este o lucrare prescriptivă, ci doar una informativă şi orientativă); § 7. *Scriere şi pronunţare* (paragraf important, elaborat judicios şi cu acribie); § 8. *Numele de localităţi menţionate în dicţionar* (l08 denumiri de sate şi târguri din Grecia, Albania, Republica Macedonia şi Bulgaria); § 9. *Mostră de aromână din sud şi din nord* (cu traducere în româna standard şi în engleză).

Secţiunea a II-a are două părţi: A. *Fonologia*, care se încheie cu un foarte util comentariu comparativ-istoric (p. 37–43), şi B. *Morfologia* (p. 43–70). Ambele subdiviziuni se bazează pe descrierile publicate de Th. Capidan, Matilda Caragiu Marioţeanu şi N. Saramandu, pe studierea de texte aromâneşti publicate în România, ilustrate frecvent cu exemple identificate şi selectate mai ales din basmele publicate de Pericle Papahagi.

Secţiunea a III-a, mai îndeaproape legată de caracterul general lexicografic al lucrării, constă din paragrafe cu următoarele titluri: *Originile vocabularului aromân* (p. 71–72); *Preponderenţa vocabularului moştenit din latină* (p. 72–74); *O clasificare a cuvintelor moştenite din latină* (p. 74–77); *Cuvinte din substratul balcanic* (p. 77–80); *Cuvinte de origine slavă* (p. 80–82); *Cuvinte de origine greacă* (p. 82–83); *Cuvinte de origine turcă* (83–84). Urmează *Formarea cuvintelor în aromână*, cu liste de prefixe şi sufixe ilustrate atent şi sugestiv (p. 84–90). După două scurte paragrafe despre terminologii şi despre cuvintele afective (p. 89–90), secţiunea se încheie cu următoarea concisă concluzie: „Evoluţia viitoare a vocabularului aromân nu se poate prevedea mai mult decât destinul însuşi al acestui idiom: va continua să se stingă încetul cu încetul şi va fi în cele din urmă abandonat cu totul sau va reînviora prin eforturile unora dintre suporterii săi din zilele noastre? Dar indiferent de succesul sau eşecul acestora, aromâna constituie şi va rămâne pentru mulţi ani de acum încolo un domeniu important de studiu pentru specialiştii în romanistică, în balcanistică şi în lingvistica românească” (§ 60, p. 90). Urmează apoi un indice de materii (p. 91–97).

Secţiunea a IV-a, dicţionarul propriu-zis, cuprinde atât cuvintele şi expresiile înregistrate şi definite de *Dicţionarul dialectului aromân* al lui Tache Papahagi, cât şi un număr important de cuvinte şi expresii din alte surse. E. Vrabie desparte cu consecvenţă termenii provenind din *DDA* de cei introduşi din alte surse sau culeşi personal de la vorbitori nativi din Balcani. Simbolul ‖ atrage atenţia cititorului asupra acestor două categorii de informaţii. Sunt puse la contribuţie texte originale ale unor aromâni născuţi şi crescuţi la sud de Balcani (ca Dina Cuvata sau Vanghea Mihań Sterghiu) şi lucrări mai noi ale unor lingvişti (ca volumul I al lucrării *DIARO* de Matilda Caragiu Marioţeanu), pe care Tache Papahagi nu a apucat să le vadă.

La stabilirea inventarului autorul a folosit contribuţiile a numeroşi cercetători. Amintim aici, în afară de autorii citaţi mai sus, dintre români, pe Gr. Brâncuş, Th. Capidan, I. Coteanu, I. Gheţie, I. Mării, H. Mihăescu, Gh. Mihăilă, P. Neiescu, I. I. Rusu, M. Sala, N. Saramandu, Elena Scărlătoiu. Din păcate, probabil nefiindu-i accesibile unele lucrări, autorul dicţionarului foloseşte numai două dintre numeroasele contribuţii ale lui Th. Capidan (*Aromânii şi Fărşeroţii*).

Din lista lucrărilor importante privitoare la aromâni lipseşte *Liturghier aromânesc* de Matilda Caragiu Marioţeanu. Sunt cuprinse în lista lucrărilor folosite unele în care nu se află date referitoare la aromâni. Astfel, e menţionată lucrarea a lui A. Kovačec, *Descrierea istroromânei actuale*, deosebit de valoroasă pentru studiul dialectului istroromân, dar lipsesc *Atlasul lingvistic român I*, vol. I, II; *Atlasul lingvistic român II*, vol. I şi *Atlasul lingvistic român II, Suplement*. A fost folosit însă *Atlasul lingvistic român, serie nouă* (dar numai vol. I – VI). N. Saramandu este citat cu *Cercetări asupra graiului aromânilor din Dobrogea*, cu capitolul referitor la aromâni din *Tratat de dialectologie românească* şi cu 3 articole publicate în diferite reviste, în timp ce numeroasele articole ale Matildei Caragiu Marioţeanu şi ale noastre, referitoare la aromâni, nu au fost utilizate.

Am avut satisfacţia de a constata că autorul a folosit şi *Atlasul dialectului aromân*, publicat de noi în l997 la Editura Academiei, la articole ca **BADGER** (viezure), **COMB** (pieptene), **FOREST** (pădure), **HEART** (inimă) etc. Dacă autorul ar fi avut la îndemână lucrarea noastră înainte de a se apropia de încheierea redactării, ar fi putut să-şi îmbogăţească lista de cuvinte-titlu, de sinonime şi localizările. Astfel, la cuvântul **STALL** (for animals) 'grajd', E. Vrabie dă corespondentele aromâneşti *cumás*, *stálă*, *stisídhă*, *tisídă*, *(a)stasídă*, dar nu menţionează forme ca grajd (notat de noi în aproape toate localităţile anchetate), *ahúri*, *haúri*, *patós*, *plémiţă*, *călívă ti prăvḑ* (toate menţionate pe h. 208, ultimul, şi pe planşa XIII). La cuvântul **SAUERKRAUT** (varză acră) autorul dicţionarului dă forma *vérdzu di moáre*, fără a menţiona pe MOARE (foarte răspândit) sau pe *ğ́ércu*, notate pe h. 210. De altfel, sensul de varză acră pentru MOARE reiese şi din h. 211, unde pentru MOARE DE VARZĂ s-a răspuns cu *ḑamă* (*zamă*) *di MOARE*. (Formele cu majuscule au fost literarizate de noi pentru a simplifica transcrierea.) La cuvântul **POCKETNIFE** (briceag) lipsesc formele *cîstúr*, *cîstură*, notate pe harta 58, în punctele 4 şi 10. De asemenea, la cuvântul **RARE** (rar), se dau corespondentele *rar* şi *arítcu*, lipsind forma *spăn*, redată în notele hărţii 40, în punctul 6, cu referire la pădure sau la porumb, sau *nendés*, din punctul 1.

Localizarea multor termeni aromâneşti din dicţionarul analizat s-a făcut pe baza datelor din atlasele lingvistice româneşti (punctele cartografice aromâneşti), din anchetele făcute în Dobrogea de Nicolae Saramandu şi, în cea mai mare parte, din volumele şi materialele atlasului lingvistic aromân publicat de Wolfgang Dahmen şi asociaţii săi. Asemenea localizări se întâlnesc în dicţionar la tot pasul (de exemplu, sub cuvintele-titlu **BIRD** (pasăre), **BITCH** (căţea), **BLACKSMITH** (fierar), **BUGBEAR** (sperietoare) găsim forme sau sensuri nemenţionate în DDA). Când consideră necesar, autorul însoţeşte echivalentul aromânesc prin care traduce cuvântul-titlu englez de traducere literară, pentru a explica sau a atrage atenţia cititorului asupra figurii de stil din echivalentul aparent ilogic. Un exemplu dintre multe altele este **ABUNDANTLY** adv. di primansusi; cu mnáta, iar când e vorba de transpiraţie, arâu.

Reproducem mai jos, cu titlu ilustrativ, câteva cuvinte din dicţionar.

ABDOMEN *s.* pântic, pântică, pânticúşe; plăstúre, prăstúre; tâmpiníciu; străbăşínă, străbişínă; fulínă, schimbé ‖ ALIA l79: băríc; pándică, péndică, pîndică, púnducă.

Evident că *băríc* nu este altceva decât *buric*, el neavând ce căuta nici în atlasul lui Dahmen şi Kramer, şi nici la acest articol din dicţionar, ci la **NAVEL** (buric), unde este menţionat, putându-se da acolo şi indicaţia: ‖ ALIA l79. Aceasta este una dintre numeroasele „perle" din atlasul amintit, asupra căreia noi am atras atenţia, dând numeroase exemple de acest fel, oprindu-ne chiar şi asupra cuvântului BURIC, notat în 6 localităţi pentru BURTĂ (PÂNTECE) ca unic răspuns, şi în altă localitate, notat *burik*, alături de *pîndică* (vezi articolul nostru *Câteva probleme privind studiul graiurilor şi al dialectelor româneşti*, în „Dacoromania" II, 1996–1997, nr. 1-2, p. 137–151).

BARBEL *s. iht.* bărbúne, mreánă, breánă.

BETWIXT AND BETWEEN *adj.*, *adv.* ceat-pat; ne úda ne uscáta, (*lit.* neither wet, nor dry).

CAPABLE *adj.* ácşu → **ABLE**.
DILUTE *vb.* apătuséscu.
IDIOT *adj.* l'ocă *invar.* → **STUPID**.
TURN *vb.* (*to rotate*) nvărtéscu, arucutéscu; (*to twist*) şuţ *or* şuţăscu; (*to wrench*) cluzunéscu; (*to twist, to luxate*) străngulséscu; (*to reverse, to move around*) tórnu, ***F***: tórru; (*to upset, to disorder, to disarrange*) mintéscu; (*to disperse*) arăiéscu; (*to become, to transform*) adár, fac, prifác; (*of a road*) acáţ, apúc; (*of time, age*) úmplu, ncl'id, cálcu tu (*followed by a numeral*); **He just was ~ing tewnty-one** nclideá tamán úsprăγinghiţl'i di ań; **Next spring the boy will ~ nineteen** Prumuveára ficiórlu va cálcă to γinghiţ ‖ HRISU 28: u turră capu cătă munţ, 'turned his head toward the mountains'.

Când sinonimele aromâneşti pentru un cuvânt oarecare din engleză sunt prea multe, ceea ce se întâmplă mai ales în cazul termenilor marcaţi afectiv, dicţionarul alege termenul sau termenii cei mai frecvenţi sau de mai largă răspândire şi îi plasează în fruntea listei alfabetice a celorlalţi. Astfel, E.Vrabie a identificat în aromână 63 de termeni echivalenţi semantic cu eng. **STUPID** 'prost'. Cei mai frecvenţi sunt *glar* şi *hut*. Ceilalţi 6l de termeni sunt enumeraţi în acelaşi articol, alfabetic. Alte cazuri se dau în § 59 (p. 90).

Se înţelege de la sine că meritul de departe cel mai important al acestui dicţionar constă în faptul că oferă cititorului interesat o cheie imediată şi comodă la vocabularul aromân, o cheie lexicologică, pentru că una semasiologică există deja, prin DDA. Cum bine scrie E. Vrabie, cu DA în mână, cititorul nenativ al aromânei poate afla uşor că arom. *hoară* este echivalentul semantic al termenului dacoromân *sat* şi al termenului francez *village*. Dar, continuă autorul, dacă ceea ce vrem să aflăm nu este sensul cuvântului *hoară*, ci termenul aromânesc pentru 'sat' sau pentru fr. *village*, valorosul DDA nu ne poate fi de folos. Frustrarea cititorului nenativ este cu atât mai mare cu cât DDA constă dintr-un număr mare de pagini (l437), ceea ce face căutarea prin încercări o soluţie neproductivă (p. 25–26). Prezentul dicţionar al lui E. Vrabie este, înainte de toate, o cheie de intrare în vocabularul aromânei şi, am spune, o cheie indispensabilă. În aceeaşi situaţie ne aflăm şi cu celelalte dialecte ale limbii române. Acest gol va fi umplut în curând prin publicarea de către noi a *Dicţionarului dialectului istroromân*, care va avea două părţi, prima pornind de la dialectul istroromân spre limba română literară, a doua, prin inversarea celei dintâi, pornind de la dialect spre limba literară. Rămâne ca o sarcină de viitor a generaţiilor ce vor urma inversarea *Dicţionarului meglenoromân* al lui Th. Capidan şi reluarea redactării într-o formă nouă a dicţionarului amintit, pe baza unor noi cercetări.

Rezultat al unei munci îndelungate şi dificile, recentul dicţionar englez-aromân al lui Emil Vrabie constituie o contribuţie de seamă la lingvistica românească şi balcanică. El umple un gol resimţit de mult în lexicografia dialectală a limbii române şi în lexicografia bilingvă balcanică. Fiind redactată integral într-o limbă de mare circulaţie, lucrarea (atât cele două studii introductive care preced dicţionarul, cât şi dicţionarul propriu-zis) va aduce de-a lungul timpului servicii nu numai publicului studios din România, ci şi cercetătorilor din alte părţi interesaţi de aromână, de dacoromână şi de limbile şi cultura celorlalte popoare din sud-estul Europei.

Trebuie subliniat faptul că, în redarea formelor din dialectul aromân, autorul foloseşte ortografia românească oficială, acum când un grup de aromâni caută cu tot dinadinsul să se îndepărteze şi prin scris de limba română. Unii, care au trăit şi s-au realizat intelectual în România, susţin cu vehemenţă că aromâna este o limbă diferită de română, formată din limbile latină şi greacă. Ca să distanţeze şi prin scris cele două idiomuri, exponenţi ai acestei idei, cu totul străini de filologie, au creat un alfabet artificial, care nu ţine cont de sistemele de transcriere folosite în trecut de înşişi scriitorii şi poeţii aromâni. Alte interese decât cele ştiinţifice, care nu fac cinste susţinătorilor acestei idei, stau la baza demersurilor de acest fel. Dar despre aceste lucruri vom vorbi cu altă ocazie.

PETRU NEIESCU
Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară
„Sextil Puşcariu"
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, 21